

Kétarcú hónap

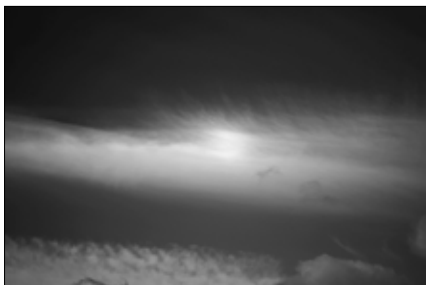
Január a nevét a rómaiak Janus istenségéről kapta; Janus az átmenetek istene volt, közismerten két arccal, egyik a múltba, másik a jövőbe tekintett. Esetünkben a 2013-as esztendő első hónapja közel tökéletesen megfelelt a névadója sugallta képzetnek, lehetett ugyanis visszaemlékezni a korábbi észlelésekre, valamint lehetett tervezgetni a jövőbelieket. Jelen ugyanis nem nagyon volt. Ha versenyeztetnénk a legfelhősebb hónapokat, e január minden bizonnyal az élményben lenne a „minden idők legborúsabb égboltja” címért folyó küzdelemben.

Azt, hogy mégsem volt mindenhol teljesen reménytelen a helyzet, néhány fanatikus égleső amatőrtársunk bizonyította. Gyakorlatilag a hónap első felében alig akadt néhány órnyi idő, amikor elvékonyodott a felhőzet, és teret engedett az optikai jelenségeknek. Január 4-én Kovács Attila Egerből észlelt reggel naposzlopot, majd délután a változó égbolton irizáló felhőket. 5-én Rosenberg Róbert hajnali ébredése okán a vonuló lencsefelhőkön kialakult szép holdkoszorút örökíthette meg.

Különleges eset volt január 7-én a rovatvezetőnél, amikor a késő délelőtti órákban néhány sodródó fátolyfelhőnek köszönhetően igen fényes, erős színű melléknep és ragyogó 120 fokos melléknep jelent meg, egymástól időben elkülönülve. Mindkét jelenség csupán percekig tartott, ám fényességük miatt igen látványosak voltak.

A „közönséges” melléknepot mindenki ismeri, ám a 120 fokos melléknep elég ritka tünemény. Amint a nevéből ki lehet találni, a Naptól 120 fokra láthatjuk, legtöbbször az amúgy is halvány melléknep-körív kissé kifényesedő foltjaként. Néha önmagában, vagy csak egészen kicsike ívdarabban jelenik meg, ilyenkor az a feltűnő az égen, hogy látszólag ok nélkül kifényesedik egy folt a felhőn, s a felhő látható mozgása ellenére is egyazon pontján marad az égboltnak. A 120

fokos melléknep a vaskosabb lapkristályok belső oldalain kétszer tükröződő fény hatására, fénytörés nélkül alakul ki, így a színe fehér. Előfordulhat, hogy a lapkristályt is tartalmazó felhő összetevői méretük okán alkalmasak irizálásra is, ekkor egy, a szokásosnál fényesebb 120 fokos melléknep körül halvány, sárgás-vöröses pasztellszínű gyűrű is látható, kissé hasonlóan a Nap vagy a Hold körül kialakuló pártához. Ezen ritka esetekben tehát egy légköroptikai jelenség körül, annak viszonylag erős fénye miatt alakul ki egy másik légköroptikai jelenség! A mostani esetben is ezt figyelhettük meg, egy korábbi fotót itt tanulmányozhat az érdeklődő: <http://www.atoptics.co.uk/fz138.htm>

A 120 fokos melléknep gyakorlatilag csak egy kifényesedő folt a felhőben. Landy-Gyebnár Mónika felvétele január 7-én készült

Január 8-án Kovács Attila Egerből észlelt 22 fokos naphalót, zenitkörüli ívet és felső oldalívet. 10-én kora délután közeledő melegfronti felhőzetten halvány 22 fokos haló és naposzlop látszott szintén a rovatvezetőnél. 11-én Rosenberg Róbert azon szerencsés kevesek közé tartozott, akiknél kis időre megnyílt a felhőzet, és csillagos égre pillanthattak fel. Pusztán az ég alsó kb. 25–30 fokos sávja volt vékony felhőkben, így az Orion alsóbb csillagai és a Szíriusz is szép, elmosott pártával tündököltek, míg a kissé magasabb, felhőmentes égrészen álló

Jupiter már éles fényt adott. Január 13-án és 14-én egyaránt Kósa-Kiss Attila egén jelent meg a 22 fokos naphaló felső része, fényes, sárgás színnel. 16-án este Ábrahám Tamás sétálni ment a hólepel alatt pihenő zsámbéki romtemplomhoz, ahol a párás levegőben a romot megvilágító reflektorok hatására rendkívül látványos Tyndall-sugarak jöttek létre, szürreális hangulatot kölcsönözve az amúgy is látványos romnak. Ilyen esetben ugyanazt a jelenséget figyelhetjük meg, mint az égbolton egy felhő szegélye vagy távoli hegycsúcs mögül átsütő nap- illetve holdfényben, azonban a fényforrás és az árnyékokat adó akadály közelsége miatt gyakorlatilag körbejárható a jelenség, s ezzel könnyebben megérthetjük kialakulásának okait.

Január 20-án este Pintér András a félméteres hótakaró alatt pihenő Mihályi egén szép körülírt holdhalót örökített meg, a vékony fátyolfelhőkön jól átlátszó csillagokkal, ragyogó Jupiterrel – ez utóbbi a Bika csillagaival együtt a halógyűrűben tündökölt. Kissé később az este folyamán már holdkoszorú is volt, mivel a felhőzet is változott és a fátyol helyét lencsék vették át. 23-án Szöllösi Tamás figyelt meg 22 fokos naphalót, majd a bevastagodó felhőzetet pártát. 24-én kora este a vastagodó melegfronti felhőzetben a rovatvezető látott halvány holdhalót. Szintén 24-én Soponyai György látott 22 fokos holdhalót, amelyet órákon át megfigyelhetett. Kósa-Kiss Attila ezen a napon közel 3 órán át látszó, majdnem teljes kört alkotó 22 fokos naphalót figyelt meg. Hegyi Imre ezen az estén holdkoszorút fényképezett, 3 órán keresztül látta a jelenséget, kisebb megszakításokkal. 25-én a rovatvezetőnél a 22 fokos holdhaló megismétlődött, majd késő este a felhőzet változásával koszorú jelent meg égi kísérőnk körül. 26-án Rosenberg Róbert örökített meg a Hold körül kialakuló pártát majd kissé később már látványossá vált koszorút is. 27-én a rovatvezetőnél naphaló, majd este holdhaló volt, mindkét jelenség igen halványan látszott csak. Pintér András egén ezen az estén a magasban álló Hold előtt elúszó vastagabb felhőpamacsok Tyndall-

sugarakat hoztak létre. 31-én a késő délelőtti órákban egy átvonuló hidegfront takarította ki az eget, ennek köszönhetően Pintér András a decemberinél is jobb átlátszósságban figyelte meg a kb. 120 km-re lévő Schneeberge-t, fotóján gyakorlatilag meg lehetne számolni a hegyre felkúszó fenyves fáit. Sajnos a remek ég nem tartott sokáig, estére egy újabb frontfelhőzet jutott hazánk fölé, így ekkor már holdhalót fotózhatott András.

Ábrahám Tamás a zsámbéki romtemplomn átnyúló fénypáncsákat, Tyndall-sugarakat örökített meg január 16-án este

A hónap, de inkább az egész tél leglátványosabb jelenségét Schmall Rafael figyelte meg és fotózta le január 12-én. Fotós barátaival a Zselicbe mentek az esti égbolt megörökítése céljából, Bánya falucska közelébe. Az innen alig 15 km-re lévő Kaposvár fényei az északkeleti ég alját bevilágították, néhány középmagas szintű felhő ugyan járt az égen, de ennek ellenére is az elvárt zselici szépséggel ragyogott a téli Tejút. Aztán egyszer csak különleges dologra lett figyelmes a fotós csapat: a város irányában egy felhősávon, különböző magasságokban színes fényoszlopokat pillantottak meg! Rafael ekkor a jelenséget értő és rutinos fotósként megkezdte a környezetéből a legszebb kompozíciót nyújtó tájelemet – egy közeli, ritkás fasort. A fekete sziluettek és a kaposvári fényekből felnyúló színes oszlopok igencsak látványos eredményt szűltek! A fotó másnap OPOD (Nap Optikai Képe, <http://atoptics.co.uk/fz859.htm>) lett, majd hamarosan a Hónap asztrofotója a National Geographic magyar-

Január 20-án szép holdhaló keretezte be a Bika csillagait és a ragyogó Jupitert Pintér András egén

országi weboldalán most nyílt asztrofotós sorozat első képeként (http://www.ng.hu/Fold/2013/01/fenyoszlopok_a_zselicben). Az esemény különlegességét jelzi, hogy hasonló, felhőn kialakult fényoszlopokat eddig csak kétszer fényképeztek hazánkban (Berkó Ernő és Gazdag Attila), azonban Rafael fotóin a sarkkörüi városok környékét idézően erős és látványos oszlopok láthatóak. Ez annak köszönhető, hogy az egyébként is hideg estén a nem túl magasan járó felhősávban is igen zord hőmérsékletek uralkodtak, a hideg hatására szabályos jégkristályok alakultak ki, melyeknek a horizonttal párhuzamos oldalán a városban különböző színekkel világító lámpák fényei tükröződhetnek.

A jelenség fizikailag hasonló a naposzlop vagy holdoszlop esetéhez, az oszlopok itt is a fényforrás színeit adják vissza, ezért is olyan látványosak: a városban különböző fényforrásokat használnak, némelyik a narancsos színű nátriumgőz lámpa, némelyik a kékesfehér színt adó higanygőz, a

fényoszlopok erőssége pedig a források fényességével arányos. A felvételen remekül megfigyelhető maga a kristályokat tartalmazó felhősáv, ami pusztán csúnya, zavaróan fényes sáv lenne, ha nem produkált volna olyan látványos jelenséget! Rafael elmondása szerint a felhősáv irányában a közeli közúton járó autók reflektoraiból is felnyúlt igen rövid időre egy-egy fényoszlop. Pusztán az észlelő, a fényforrások és a jégkristályokat tartalmazó légréteg elhelyezkedésétől függ, hogy az oszlopok magasan, vagy a horizont közelében jelennek-e meg. A sarkvidékeken, ahol gyakori a talajszinten átúszó, jégkristályokból álló köd, az oszlopok „karnyújtásnyira” is lehetnek az észlelőtől. A zselici fényoszlopok esetében a felhősáv kb. félúton lehetett Rafael és Kaposvár lámpái között, így a jelenség is magasabban, távolabb látszott. A kétarcú Janus a Zselicre a mosolygósabbik orcájával nézett januárban!

Landy-Gyebnár Mónika